

Anar a la corda

Jordi Bilbeny

Els mariners del primer viatge transoceànic colombí eren tots catalans i parlaven català

Si ens creiem a ulls clucs les cròniques i la documentació que ens parlen dels mariners que es van embarcar amb Cristòfor Colom en el primer viatge transoceànic, hem de deduir que aquells expedicionaris eren majoritàriament andalusos i que van salpar de Palos de Moguer. I hem d'admetre, amb una resignació tan acadèmica com irracional, que els catalans vam restar al marge de totes aquelles gestes.

Però, en aquests darrers catorze anys, he anat aportant prou informació sobre la censura d'estat i la manipulació insidiosa dels llibres d'història, que ens permet d'acostar-nos a aquells relats amb un cert sentit crític i una nova visió del passat, i ens capacita, amb el màxim rigor possible, per a destriar el gra de la certesa de la palla de l'adulteració¹.

Primer de tot, he demostrat que no van sortir de cap port andalusí i menys de Palos de Moguer, perquè aquesta població no ha existit mai. Ni llavors, ni ara. He exhumat gravats on es poden veure les tres caravel·les fent onejar gallardets, flàmules i banderes catalanes: les mateixes ensenyes que apareixen a les

noves terres com a senyal de possessió territorial en tota mena de mapes². He tret a col·locació relats coetanis on s'exposa amb tota rotunditat que va ser únicament el rei Ferran qui va promoure l'armada i la Cancelleria Catalana qui la va agombolar i sufragar³. He desvelat que els lanyes i altres navegants que

van acompanyar Colom són documentats a bastament en la Guerra Civil catalana de 1462 a 1472, alguns d'ells a l'Empordà i, concretament, a Pals. He vindicat amb tota mena d'arguments

Els quatre primers viatges colombins van ser cent per cent catalans.

i proves documentals que l'expedició va sortir de Pals i que els quatre primers viatges colombins van ser cent per cent catalans⁴. He evidenciat que la moneda amb què es van pagar els mariners i es va fer qualsevol mena de transacció econòmica i comercial per a aquella empresa era una moneda íntegrament catalana i inexistent a Castella: el ducat⁵. I he desvelat com el virregnat, que va ser la principal institució pública americana, sobre la qual gravitarà tota la política de la monarquia espanyola al Nou Món, era també una institució catalana, arrelada i desenvolupada arreu de la Corona d'Aragó, però sense presència tangible en terres castellanes⁶.

1 Vg. Jordi BILBENY, «El Pare Casaus o Las Casas i la falsificació de la seva "Història general de les Índies" per la censura espanyola», Colom i el món català, Ed. Rafael Dalmau, Barcelona 1993, pp. 539-548; Brevíssima relació de la destrucció de la història. La falsificació de la descoberta catalana d'Amèrica, Els Llibres dels Set-Ciències, Col·lecció Memòria Històrica-1, Arenys de Mar 1998; La descoberta catalana d'Amèrica. Una reflexió sobre la manipulació de la història, Edicions Gargot, Granollers 1999; Totes les preguntes sobre Cristòfor Colom. David Bassa entrevista Jordi Bilbeny, Llibres de l'Índex, Col·lecció Descoberta-33, Barcelona 2003.

2 Jordi BILBENY, «En Cristòfor Colom i la Creu de Sant Jordi», Hora Nova, núm. 841, 11-17 gener 1994; «La Creu de Sant Jordi, les Quatre Barres i la Descoberta d'Amèrica», Terra Rubra, núm. 35, juliol-agost 1995; «La bandera espanyola: història d'una apropiació», El Temps, núm. 677, 9 juny 1977.

3 Jordi BILBENY, Petit manual de la descoberta catalana d'Amèrica, Llibres de l'Índex, Col·lecció Descoberta-53, Barcelona 2011.

4 Jordi BILBENY, «En Cristòfor Colom i la mentida de Palos de Moguer», El Temps, núm. 435, 19 setembre 1992; «Bastonades contra Pals i contra la Història de Catalunya», Lluita, núm. 173, gener-febrer 1993; «En Colom va salpar de Pals», Presència, núm. 1095, 14-20 febrer 1993, i núm. 1096, 21-27 febrer 1993; «La falsificació de la història i la suplantació del nom de la vila de Pals pel de "Palos de Moguer", en els textos referents a la descoberta d'Amèrica», Torre de les Hores, núm. 7, Pals, agost-desembre 1996.

5 Jordi BILBENY, «Cristòfor Colom i el sufragi, amb ducats, de l'empresa americana», <http://www.inh.cat/search/el%20sufragi>

6 Jordi BILBENY, «L'origen del mot català "Virrei" i l'ús que En Colom en va fer», <http://www.inh.cat/search/L-origen-del-mot-catala-Virrei-i-l-us-que-En-Colom-en-va-fer#comments>; Cristòfor Colom, Príncep de Catalunya, Proa-Enciclopèdia Catalana, Barcelona 2006.

Aleshores —encara que els topònims catalans hagin estat canviats, desubicats i re-situats a Castella, amb la subsegüent desnacionalització d'aquells expedicionaris, que van passar de ser catalans a ser andalusos i castellans—, si fossin certes les meves conjetures, hauríem de poder trobar dins els mateixos textos colombins algun rastre que les corroborés. Hauríem de poder dir amb els mateixos mots de Colom que ell i els seus homes eren d'una mateixa nació i parlaven una mateixa llengua. I això precisament és el que he fet i us exposo tot seguit.

Així, quan el pare Cases ens descriu com navegava Colom per l'Atlàntic, fa servir els textos del *Diari del Descubridor*. I, en comentar que el dilluns 12 de novembre «toda esta noche estuvo a la corda, com dicen los marineros»⁷; i que el dimarts 13 de novembre la seva caravel·la «estuvo a la corda, como dicen los marineros»⁸, ens està posant en evidència que aquests mariners eren catalans, car expressaven en llengua catalana els seus conceptes nàutics. Són múltiples les vegades que Colom emprà l'expressió «anar o d'estar a la corda». Ho fa, al llarg del primer viatge, l'11 d'octubre de 1492 («es posaren a la corda»⁹); el 13 de novembre, que ara mateix acabo d'assenyalar; el 27 de novembre («es tingué aquella nit a la corda»¹⁰); el 5 de desembre («tota aquesta nit anà a la corda»¹¹);

el 25 de desembre («temporejà a la corda fins que fou de dia»¹²); l'11 de gener de 1493 («estigué a la corda tota la nit»¹³) i, finalment, el 21 de febrer d'aquest mateix any («estigué a la corda tota aquesta nit»¹⁴).

Com podem comprovar, doncs, som davant una expressió ben popular i coneguda, que Colom no es cansa de fer servir per a indicar aquells moments en què aparella la nau de tal manera que aquesta, com explica el pare Cases, «no deixa que les veles s'inflin de vent i no avanci gens»¹⁵.

Si bé Julio Guillén Tato no reconeix explícitament que l'expressió sigui aliena al castellà de l'època, sí que creu que, «de tota manera, sembla lusisme»¹⁶. Joan Coromines i José A. Pascual, en el seu *Diccionario crítico etimológico castellano e hispánico*, on dilaten una mica més el coneixement lingüístic peninsular, ja ens diuen que «la locució nàutica *poner a la corda* o *estar a la corda* [...] es degué prendre del català o del portuguès»¹⁷. Amb tot, com que el gruix dels mariners que van acompanyar Colom en el primer viatge transoceànic no eren portuguesos, per exclusió cal deduir-ne, evidentment, que eren catalans i que, justament per això, usaven expressions pròpies de la seva llengua, perquè Cases és molt explícit a puntualitzar que aquesta expressió era molt comuna entre els mariners. No solament entre alguns d'ells, sinó entre tots o entre la majoria. Si no, de ben segur que hauria utilitzat una altra expressió per a connotar-ho. Però el que diu Cases és totalment precís: «Estigué a la corda, com diuen els mariners.»

No és estrany, doncs, que la primera vegada que aquesta locució apareix en un text castellà sigui precisament, com reconeixen els lingüistes al·ludits, en el *Diari* de Colom, en 1492¹⁸. La qual cosa ve a reblar, de retruc, que no es tracta de cap de les maneres d'una expressió castellana, perquè abans de 1492 no existia en castellà. Per això mateix, tant l'*Enciclopedia general*

7 Bartolomé DE LAS CASAS, *Historia de las Indias*; edició d'Agustín Millares Carlo i estudi preliminar de Lewis Hanke, Fondo de Cultura Económica, S.A.; segona reimpressió, Mèxic, D.F., 1996, vol. I, p. 236.

8 Cristóbal COLÓN, «Diario del Primer Viaje (1492)», *Textos y documentos completos*; edició de Consuelo Varela i Juan Gil, Alianza Universidad-320, Alianza Editorial, segona edició ampliada, Madrid 1992, p. 136.

9 *Ibidem*, p. 109.

10 *Ibidem*, p. 145.

11 *Ibidem*, p. 152.

12 *Ibidem*, p. 178.

13 *Ibidem*, p. 193.

14 *Ibidem*, p. 211.

15 B. DE LAS CASAS, op. cit., vol. I, p. 236.

16 Julio F. GUILLÉN TATO, *La parla marinera en el Diario del primer viaje de Cristóbal Colón*, Instituto Histórico de Marina, Madrid 1951, p. 56, nota 39.

17 Joan COROMINES – José A. PASCUAL, *Diccionario crítico etimológico castellano e hispánico*; Editorial Gredos, 2a reimpressió, Madrid 1992, vol. II, p. 273.

18 *Ibidem*.

del mar com el *Diccionario de la lengua española*, ja especifiquen sense embuts que el gir prové «del català *corda*»¹⁹. I, conformement, ho creu Nito Verdera, puix insereix l'expressió de Colom i de la gent de mar que l'acompanyava com a expressió netament catalana, en el seu llibre *Cristóbal Colón, catalanoparlante*²⁰, sense, tanmateix, treure'n cap conclusió pel que fa a la nacionalitat d'aquells navegants, ja que, per més inversemblant que ens pugui semblar, Verdera, en recollir aquesta expressió, les diverses vegades que Colom la va utilitzar, en cap moment no hi observa el matís transcendental «com diuen els mariners» que acompanyava el gir lingüístic en dues ocasions. I així li esborra el context conacional que Colom i els seus mariners compartien i que el text explicita d'una manera ben vistosa.

No deixa de ser, tanmateix, simptomàtic que ni el *Diccionario etimológico i complementari de la llengua catalana* de Coromines²¹, ni l'*Alcover-Moll*, no recullin el gir, per més que *corda* sigui un mot cent per cent català. Però l'*Alcover-Moll* sí que aplega l'expressió «anar fora corda», que vol dir 'exaltar-se molt'²². La qual cosa semblaria indicar que som davant una locució que naixeria com a contraposició a un altre gir lingüístic, que hauria d'haver estat «anar a corda» o «anar a la corda», car aquesta s'usa, com hem vist, per a indicar que una nau està quieta o que quasi no avança gens. Per tant, si tenim en català «anar fora de corda» per a expressar que algú o quelcom va molt exaltat, també hi hauria d'haver hagut «anar a corda» o «anar a la corda» per a dir que hom o que alguna cosa va molt lentament. I això és el que ens diu precisament Colom en el seu *Diari*, tal com ho recull Cases, però que els nostres autors no consignen perquè el gir s'ha conservat, tot i que amb el mot *corda* en català, en els textos castellans.

Ha quedat, doncs, irrefutablement palès que els mariners que anaven amb Colom utilitzaven l'expressió

d'anar a la corda. Atès que aquesta locució ara sabem que és catalana, d'aquí cal inferir-ne que els mariners havien de parlar també en català: que la llengua dels mariners havia de ser forçosament també la llengua catalana. I que, per consegüent, havien de ser, alhora, catalans. Si això fos verament així; si la llengua dels mariners d'aquells primers viatges fos la catalana, ¿en podrien haver quedat rastres que ho explicitessin obertament i clara en els textos del Gran Almirall? I tant. I acte seguit els veurem.

Així, en la *Relació* del seu viatge a Cuba i Jamaica, datada el 26 de febrer de 1495, Colom escriu que porta un indi amb ell «que és En Jaume Colom, un dels qui anaren a *Castella* [sic], que ja sap parlar molt bé la *nostra llengua*»²³. I, més endavant, hi insisteix: «Li responguí amb intercessió d'aquest indi que jo

tinc amb mi, que és d'aquells que anaren a *Castella* [sic], com ja he dit més amunt, el qual entén molt bé la *nostra llengua* i la pronúncia i és molt bona persona»²⁴.

Ara bé, els indis que Colom es va endur amb ell a Espanya van arribar a *Catalunya* i no pas a *Castella*. I a Barcelona van ser presentats als reis, primer, i batejats, després, a la catedral, tal com relaten els cronistes i encara avui dia una làpida escrita en llatí, penjada sobre la paret del baptisteri, ho recorda amb tots els ets i uts. Per tant, la referència velada a Catalunya no hauria de ser obstacle perquè, quan Colom escriu que aquell indígena parlava «la nostra llengua», entenquem que aquesta ha de ser la catalana. En boca de Colom, el terme «la nostra» indica que és la seva pròpia llengua, la de la gent que l'acompanya i la de la gent que hi ha a l'entorn dels reis, que són els receptors de la seva missiva, llevat que inclogui directament la llengua del rei, perquè sabem per Feliu de la Penya que, en parlar de les gestions fetes pels monarques de Catalunya en tot el que afecta l'anada dels monjos de

Els indis que Colom es va endur amb ell a Espanya van arribar a Catalunya i no pas a Castella.

19 *Enciclopedia general del mar*; op. cit., vol. III, columna 33; *Diccionario de la lengua española*, Real Academia Española, 21a edició, Madrid 1992, tom I, p. 570.

20 Vg. Nito VERDERA, *Cristóbal Colón, catalanoparlante*; Editorial Mediterrània-Eivissa, Eivissa 1994, p. 175.

21 Joan COROMINES, *Diccionario etimológico i complementari de la llengua catalana*; Curial Edicions Catalanes – Caixa de Pensions «La Caixa», Barcelona 1986, vol. 2, pp. 931-33.

22 Mn. Antoni M. ALCOVER i Francesc de B. MOLL, *Diccionario català-valencià-balear*, Editorial Moll, Palma de Mallorca 1979, vol. 3, p. 530.

23 C. COLÓN, «Relación del viaje a Cuba y Jamaica», *Textos y documentos completos*; op. cit., p. 293.

24 *Ibidem*, p. 306.

25 Narciso FELIU DE LA PEÑA Y FARELL, *Anales de Cataluña. Y Epilogo Breve de los Progressos, y famosos hechos de la Nacion Catalana, de sus Santos, Reliquias, Conventos, y singulares Grandezas; y de los mas señalados, y Eminentes Varones, que en Santidad, Armas, y Letras han florecido desde la primera Poblacion de España*, Jayme Surià, Impressor, Barcelona 1709, tom tercer, foli 93.

Montserrat a les Índies, escriu que «encara en aquest temps els Reis parlaven en català»²⁵. Hi parlaven i hi escriuien. I, a fi de deixar-ho patent, edita «en aquest lloc les dues cartes que ara vénen tretes de l'Arxiu de Montserrat»²⁶, i que són en català. Per contra, si interpretéssim que la llengua dels reis i de la cort barcelonina és la castellana, la frase no tindria cap sentit, per tal com el castellà mai no va ser la llengua pròpia ni de Colom ni de la cort catalana.

Per si ens quedava encara algun dubte sobre el que vaig ponderant, una nova referència de Colom ens n'acabarà d'esbandir les reticències. Així, el dilluns 12 de novembre de 1492, el pare Cases, en resumir aquella jornada del *Diari* colombí, escriu que la costa de l'illa de Babec «era poblada majorment a prop del riu, al qual posà per nom riu del Sol»²⁷. I, acte seguit, puntualitza que Colom «digué que el diumenge abans, onze de novembre, li havia semblat que estaria bé prendre algunes persones de les d'aquell riu per portar als Reis, perquè aprenguessin la *nostra llengua*»²⁸. La frase, en boca de Colom, si aquest era genovès —com es postula irracionalment—, voldria dir que la seva llengua, la del pare Cases, que abstracta el text, i la dels marins i mariners que l'acompanyaven, havia de ser el dialecte italià de Gènova. La possibilitat que això fos així és tan grotesca que m'abstinc de fer-hi comentaris.

En canvi, si partim d'un Colom català, la seva llengua, la de Cases i la dels homes que navegaven en aquelles mars i terres just retrobades, sí que podia ser la catalana. I això explicaria l'ús d'expressions lingüístiques catalanes en la llengua de la tripulació. Amb tot, el text inclou un revelació oculta: som encara en el decurs del primer viatge i Colom diu que vol portar alguns d'aquells indígenes «als Reis perquè aprenguessin la nostra llengua». I puntualitza: «Per saber el que hi ha a la terra i perquè en tornant siguin llengües dels cristians»²⁹. Encara que no poguéssim saber mai quina era la llengua de Colom i la dels navegants que l'acompanyaven, el que resta clar és que els indis aniran a aprendre-la allà *on hi ha els Reis* i esdevindran intèrprets (és a dir *llengües*, que diu Colom) dels cristians que viuen al país on es troben els monarques. I els reis eren a Catalunya, on

van rebre els indis que duia Colom, a la tornada, a Barcelona, amb tots els honors, i els van batejar a la catedral. Exacte: els reis van rebre els expedicionaris a Barcelona i no es van moure d'aquí fins que no es va enllestir la segona expedició. Així ho ha observat diligentment Rumeu de Armas, per a qui, entre el primer i el segon viatge colombí, «els reis residiren sense interrupció a Barcelona»³⁰. I afegeix: «Sembla impossible que tots els historiadors (particularment catalans) que han tractat de cercar proves amb què autoritzar l'estada de Colom a Barcelona, no hagin tingut la paciència de repassar la copiosa correspondència règia —cartes, cèdules, provisions, etc.— expedida a la gran ciutat mediterrània, amb què es preparava el segon viatge colombí, i de la qual es poden treure proves abundants de l'estada de l'Almirall dins el recinte dels seus murs»³¹. I acaba reblant: «És, doncs, per a Barcelona la glòria que dins el seu recinte els Reis Catòlics despleguessin una activitat prodigiosa, organitzant fins als més mínims detalls la segona empresa colombina, i que apareixen datades amb el nom de la ciutat»³².

És incontestable que des de Barcelona es va preparar durant set mesos tot el segon viatge, tal com acaba d'innovar-nos Rumeu i tal com expliciten els més de cent documents expedits i signats pels reis a Barcelona que s'han conservat³³. I van sortir des de Barcelona, amb Pere Bertran Margarit com a cap militar de l'armada, tal com en donen fe les cròniques de l'època i ho recull Feliu de la Penya.

26 *Ibidem*.

27 C. COLÓN, «Diario del Primer Viaje (1492)», op. cit., p. 134.

28 *Ibidem*, pp. 134-135.

29 *Ibidem*, p. 135.

30 ANTONIO RUMEU DE ARMAS, «Colón en Barcelona»; *Anuario de Estudios Americanos*, I (1944), p. 26.

31 *Ibidem*, p. 31.

32 *Ibidem*, p. 45.

33 Vg. MARTÍN FERNÁNDEZ DE NAVARRETE, *Coleccion de los Viajes y Descubrimientos, que Hicieron por Mar los Españoles Desde Fines del Siglo XV*, Imprenta Real, Madrid, 1825, tom II, pp. 21-110.

Aquest autor ens exposa que, en 1493, en tornar Colom del Nou Món, «es participà al Papa aquesta nova i, després de retudes a Déu les gràcies, escollí Apòstols conqueridors de les Ànimes d'aquells Gentils: foren aquests, dotze sacerdots Catalans del Sant Monestir de Montserrat. Afavorí Fr. Bernat Boïl del mateix Convent amb la dignitat del Primer Patriarca de les Índies i del seu Llegat», tot donant «nou alè als Catalans per a aquesta empresa. S'embarcaren gran nombre a Barcelona amb En Colom i fou Capità En Pere Margarit. Partiren de Barcelona amb la flota d'En Colom»³⁴.

L'anterior referència sobre la llengua comuna de Colom, els reis i la cort és ben explícita, perquè el Descobridor exposa obertament la necessitat que els indis que envia a Barcelona als reis aprenguin «la nostra llengua». Llavors, quan parla en el seu *Diari*, el 12 d'octubre de 1492, dels indis que acaba de trobar i escriu que «jo, plaent a Nostre Senyor, en portaré al temps de ma partida sis a Vostres Alteses perquè aprenguin a parlar»³⁵, cal també interpretar que els portarà a Barcelona perquè aprenguin a parlar «la nostra llengua». Per això, quan Tzvetan Todorov glossa aquesta frase, a fi de definir les concepcions lingüístiques de l'Almirall, comenta que «aquests termes colpiren tant els diferents traductors francesos d'En Colom, que tos ells corregiren: “que aprenguin la nostra llengua”»³⁶. Amb la qual cosa ara tornem a saber que Colom no volia que els indígenes aprenguessin només a parlar —cosa que ja feien en llur idioma amb tota naturalitat i desimboltura—, sinó que ho fessin en la llengua comuna seva, la dels reis i la de la cort.

Va quedant cada cop més clar que els reis i Colom tenien una mateixa llengua en comú, que, a més a més,

els era pròpia. Per això Colom fa referència contínua a «la nostra llengua» o simplement a «la llengua». Mai no escriu, sota cap concepte, que els indis hagin d'aprendre «la nostra llengua castellana». Ni tan sols parla de «llengua castellana», encara que no se la faci seva. I si Colom tenia clar que ell i els reis comparteixen la mateixa llengua, els reis també.

Condignament, en la *Instrucció* dels reis a Colom, del 29 de maig de 1493, per al bon govern de les noves terres trobades, aquests li exposen que, a fi de captar nous habitants d'aquelles Índies i per tal de difondre-hi la fe, «ses Alteses envien allà el docte P. Fra Buïl, juntament amb altres religiosos que el dit Almirall ha de dur amb ell, els quals, per mà i indústria dels indis que aquí [a Barcelona] vingueren, procuri que

siguin ben informats de les coses de la nostra Santa Fe, puix ells sabran i entendran ja molt de la nostra llengua, i procurant d'instruir-los en ella el millor que pugui ser»³⁷. Novament, doncs, tenim davant un text que parla de «la nostra llengua». Però aquest cop, a més de Colom, els reis esmenten el pare Boïl i els religiosos que l'han d'acompanyar per a evangelitzar els nadius. Ara bé, com que Cases ens objectiva que “aquest fra Boïl era monjo de Sant Benet,

Planisferi d'en Domingos Teixera, de l'any 1573

català de nació»³⁸ i que, per tal com sabem que els religiosos que el van acompanyar eren també catalans, la llengua en què havien d'evangelitzar aquells indígenes no podia ser cap més que la catalana. Raó per la qual els reis, amb tota naturalitat, parlen de «la nostra llengua» a Colom, tenint en ment també el català Boïl i els monjos catalans que els van acompanyar. De conformitat amb Serra i Postius, «trobant-se els Reis Catòlics Ferran i Isabel a Barcelona (d'ells en tractarem extensament més endavant en un Capítol particular) s'embarcaren al seu port l'Almirall Colom, el Patriarca

34 N. FELIU DE LA PEÑA Y FARELL, op. cit., foli 93. 35 C. COLÓN, «Diario del Primer Viaje (1492)», *Textos y documentos completos*; op. cit., p. 111.

36 Tzvetan TODOROV, *La Conquista de América. El problema del otro*, traducció de Flora Botton Burlá, Siglo Veintiuno Editores, 13a edició, Mèxic, D.F., 2003, p. 38.

37 Vg. «Instrucción de los Reyes al Almirante D. Cristóbal Colon así para el viaje que iba á hacer a las Indias, como para el buen gobierno de la nueva Colonia», dins *Coleccion de los Viajes y Descubrimientos, que Hicieron por Mar los Españoles Desde Fines del Siglo XV*, op. cit., tom II, doc. XLV, pp. 66-67.

38 B. DE LAS CASAS, op. cit., vol. I, p. 344.

Boïl, els seus companys, i un gran nombre de Catalans. Arribats a l'Índia, En Colom manà fabricar una fortalesa a l'Illa Isabela, avui dita Santo Domingo, on destinà per cabdill de cent cinquanta-sis soldats un Cavaller Català anomenat Mossèn Pere Margarit, que fou el primer Governador de les Índies Occidentals»³⁹. De la qual citació es dedueix que si el pare Boïl es va embarcar a Barcelona cap al Nou Món amb els seus companys religiosos, aquests també havien de ser força catalans i havien de parlar català.

Per tant, ara té molt de sentit el que Colom ens torna a innovar en la *Relació del*

Segon Viatge, car escriu que va trobar un nen d'un any, abandonat en un poblat, perquè tots els veïns havien fugit. I el va fer donar «a una dona que de *Castella* [sic] aquí venia; ara és aquí molt bo, i parla i entén tota la nostra llengua que és meravellosa»⁴⁰. Com que ara ja sabem que el segon viatge va salpar de Barcelona, amb una nova armada de catalans, cal inferir-ne que la llengua que va aprendre amb aquesta dona va ser *el català*. I per això ara torna a tenir sentit que Colom digui que el nen entenia i parlava «la nostra llengua» meravellosament.

Que els mariners eren tots catalans, ho tornem a saber per una nova referència del *Diari* del primer viatge de Colom, el qual, el 26 de desembre de 1492, parlant de la nau *Santa Maria*, que es va encallar uns dies enrere, anota: «Fou gran ventura i determinada voluntat de Déu que la nau encallés allà perquè hi deixés la gent, que si no fos per la traïció del mestre i de la gent, que *eren tots o la majoria de la seva terra*, de no voler tirar l'àncora per popa per treure la nau, com l'Almirall els manava, la nau se salvés»⁴¹.

Ara bé, per la reial cèdula del 28 de febrer de 1494 sabem que Cossa era el mestre de la nau que es va

encallar en aquell primer viatge transoceànic. En el document, els reis hi deixen palès que, «pel nostre servei i nostre manament anàreu per mestre d'una nau vostra a les mars de l'oceà, on en aquell viatge foren descobertes les terres i illes de la part de les Índies, i vós hi perdéreu la dita nau»⁴². És a dir, que Cossa era el mestre de la nau *Santa Maria*, tal com asseveren quasi tots els autors que en parlen. Segons Ballesteros

Beretta, «ja no pot existir dubte ni cap vacil·lació a proclamar que En Joan de la Cossa, mestre de la nau *Santa Maria*, participà en lloc preeminent en la proesa insigne del descobriment d'Amèrica»⁴³. I rebla que «En

Joan de la Cossa, [era] amo d'una embarcació de portament que En Colom denominava nau»⁴⁴.

Però, com que alguns cronistes —entre ells el pare Cases⁴⁵— el fan biscaí, això ha posat, de retruc, en safata la llaminadura de fer bascos tots els navegants que anaven amb ell. No és gens estrany, doncs, que Segundo de Ispizua escrigui que «nosaltres creiem que la *Santa Maria* fou nau construïda a les nostres costes, perquè el capità era basc; [i] la majoria de la seva tripulació, com es provarà, [era també] basca»⁴⁶. I Juan Manzano, seguint la mateixa lògica, feta sobre premisses falses, rubrica amb el mateix convenciment que «la majoria dels tripulants de la *Santa Maria* eren de Biscaia, o d'altres costes del Nord, paisans d'En Joan de la Cossa, el seu mestre»⁴⁷. Però l'afirmació és estrambòtica i fora de mida, com desmenteixen les mateixes cròniques i els estudiosos que han tractat la procedència dels tripulants d'aquella armada primigènia, on, amb prou feines, veiem marins i mariners bascos.

Per contra, el que sí que puc dir és que Joan de Cossa ja es troba documentat a Catalunya durant la Guerra Civil de 1462 a 1472 com a governador de

39 Pedro SERRA Y POSTIUS, *Epitome Historico del Portentoso Santuario y Real Monasterio de Nuestra Señora de Monserrate, ilustrado con los sucesos historicos mas memorables de los Principes sus Devotos, y Bienhechores*, Pablo Campins, Impresor; Barcelona 1747, pp. 216-217.

40 C. COLÓN, «Relación del Segundo Viaje», *Textos y documentos completos*; op. cit., p. 238. 41 C. COLÓN, «Diario del Primer Viaje (1492)», *Textos y documentos completos*, op. cit., p. 181.

42 Cf. Martín FERNÁNDEZ DE NAVARRETE, *Biblioteca Marítima Española*, Imprenta de la Viuda de Calero, Madrid 1851, tom II, pp. 208-209, nota 5.

43 Antonio BALLESTEROS BERETTA, *El cántabro Juan de la Cosa y el Descubrimiento de América*, Diputación Regional de Cantabria, 2a edició, Santander 1987, p. 41.

44 *Ibidem*.

45 B. DE LAS CASAS, op. cit., vol. II, p. 37.

46 Segundo DE ISPIZUA, *Historia de los Vascos en el descubrimiento, conquista y civilización de América*, Imprenta José A. de Lerchundi, Bilbo 1914, tom I, p. 30.

47 Juan MANZANO MANZANO, *Cristóbal Colón. Siete años decisivos de su vida: 1485-1492*, Ediciones Cultura Hispánica, Madrid 1964, p. 395.

Retrat d'en Joan de la Cossa, cofat amb barretina

Provença i capità del rei Renat, quan aquest va ser Senyor dels catalans. Germà de Gaspar Cossa, comte de Troia i gran senescal de Provença. Ernest Martínez Ferrando ens innova que «es va fer tan famós per la seva conducta tan arrogant a l'Empordà»⁴⁸ i que ambdós germans «eren personatges de l'absoluta confiança d'En Renat i del [seu] Primogènit»⁴⁹. L'estudi minuciós del seu pas per Catalunya i les traces i els trets catalans de la seva cartografia ja els vaig glossar oportunament el febrer del 2002 en el meu estudi «Joan de la Cossa i Catalunya»⁵⁰, amb el qual em sembla que queda demostrat, d'una vegada per totes, que el *Johan de la Cossa* dels textos colombins és el mateix *Johan de Cossa* de la documentació catalana del darrer terç del segle xv.

Entra pels ulls i em sembla incontestable que si Joan de Cossa era a Catalunya, i des d'aquí havia passat amb Colom al Nou Món, com a mestre de la nau *Santa Maria*, quan aquest anota en el seu *Diari*, en la citació sobredita del 26 de desembre de 1492, que els

mariners que anaven a la nau de Cossa «eren tots o la majoria de la seva terra», cal interpretar amb una gran congruència lògica que eren tots catalans.

I, tanmateix, els rastres no s'acaben aquí, perquè, totes aquestes conjectures i interpretacions que he anat fent sobre la llengua i la pàtria catalanes de Cristòfor Colom i dels mariners que van navegar amb ell en els primers viatges transoceànics, tenen la corroboració última, definitiva i concloent a la *Relació del Tercer Viatge*. Aquí és on Colom descriu que els seus homes van ser convidats pels indígenes de la Terra de Gràcia a fer un àpat plegats, però que «ambdues parts reberen gran pena perquè no s'entenien: ells per preguntar als nostres de la *nostra pàtria*, i els nostres per saber de la seva»⁵¹. La frase no és cap badada. Una còpia de la relació d'aquest viatge, en un manuscrit diferent trobat a Tarragona el darrer terç del segle passat, juntament amb altra documentació colombina, i publicat per Rumeu de Armas, diu exactament el mateix: «Ambdues parts reberen gran pena perquè no s'entenien: ells per preguntar als nostres de la *nostra pàtria*, i els nostres per saber de la seva»⁵². És a dir, que Colom reconeix explícitament que tant ell i els seus homes eren *d'una mateixa pàtria*. La qual cosa, com que és impensable atribuir-ho al fet que tots fossin genovesos, perquè la documentació i els fets històrics ho desmenteixen obertament, només té sentit ple si tots eren catalans. ■

Mapa de Vinland, segons Thor Eyerdall va ser fet per Colom l'any 1477

48 J. Ernesto MARTÍNEZ FERRANDO, *Tragedia del insigne Condestable Don Pedro de Portugal*, Consejo Superior de Investigaciones Científicas - Instituto Jerónimo Zurita, Madrid 1942, p. 201.

49 *Ibidem*, p. 201, nota 29.

50 Vg. Jordi BILBENY, «Joan de la Cossa i Catalunya», *Revista de Catalunya*, núm. 170, Nova Etapa, febrer del 2002, pp. 58-81. 51 C. COLÓN, «Relación del Tercer Viaje», *Textos y documentos completos*; op. cit., pp. 373-374.

52 Vg. *Manuscrito del Libro Copiador de Cristóbal Colón*, transcripció d'Antonio Rumeu de Armas, Colección Tabula Americae-9, Ministerio de Cultura - Testimonio Compañía Editorial, Madrid 1989, tom II, p. 552.